

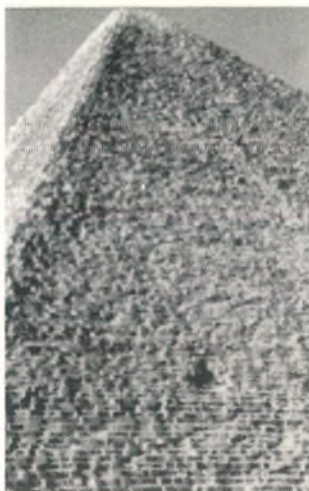

Afb. 1 Een zeebiologische excursie met historische aspecten. Bij het zeer lage water, kwam het koraalrif binnen ieders bereik, maar ook om de oudheidkundige schatten konden we niet heen.

Van 21 augustus tot en met 3 september 1988 is er een verzamelreis annex zeebiologische excursie georganiseerd door het Zeebiologisch Museum te Scheveningen. De organisatoren, Wil van Dongen en Jeroen Goud traden tevens op als reisleiders. Dit artikel handelt over de ervaringen van de auteur, zowel van het land, zijn cultuur en bevolking, als van de zee, haar schoonheid en rijkdom. In dat verband ben ik

vooral Rob Postma dankbaar voor het op dia vastleggen van waarnemingen op grotere diepte dan waar ik zelf kon komen en zijn prachtige opnames tijdens nachtduiken. Maar eveneens ben ik mijn medereizigers erkentelijk voor hun gezelschap en sommigen voor een nieuwe vriendschap. Wat ik maar wil zeggen: dit is mijn verhaal, maar ik hoop dat anderen er zich in kunnen vinden.

Afb.2a Koraalrif Sharm El Naga:
brandkoraal en vlaggebaarsjes.

Afb.2b Pyramide van Cheops.

Afb.2c Mohammed Ali Moskee.

VOORBEREIDING

Vanaf het moment, dat de aankondiging over de Rode Zee-reis bij ons in huis lag, kwamen de kriebels opzetten. Het was alweer lang geleden, dat ik in tropische wateren had gezwommen en het latente heimwee er naar stak uiteraard direct weer de kop op. Maar de koorts werd pas hevig, nadat ik mijn vrouw voorzichtig had gepolst of ze misschien zin had om mee te gaan en zij metéén, volmondig, "ja" zei.

Eerst belde ik André Krumperman op, met wie we op Bonaire zo'n twintig jaar geleden bevriend waren geraakt en die, toen we na onze term in de West in 1966 terug kwamen in Holland had gezegd: "Als we eens tijd en geld hebben, moeten we eens samen gaan zoeken in de Rode Zee." Ik dacht, dat aan die voorwaarden inmiddels wel voldaan was en gelukkig was André het met me eens: hij ging mee. Gezellig! Daarna volgde de cyclus van bepalen wát er mee moest. Voor het duiken: nieuwe rifschoenen en daarop passende flippers; het pookje om stenen te keren, handschoenen en het verzamelnetje. Voor het schoon-

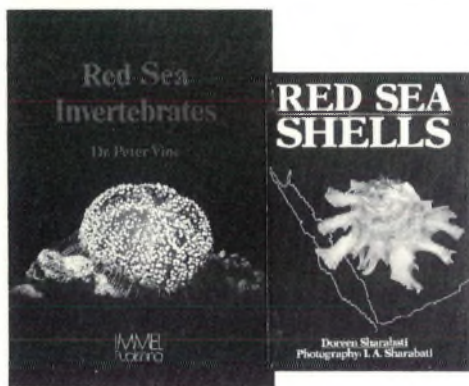
maken van gevonden materiaal: alcohol voor het kleine spul, een pannetje met een dompelaar voor de grotere soorten; een paar stevige veiligheidsspelden en een oude vork voor het uit hun huis zetten van slakken; een pincet, watten, lijm; draad om tweekleppigen samen te binden, plaatjes en elastieken om chitons op te binden en glycerine. Voor het transport: stevige vaatjes (via het museum bekomen: zeer praktisch), WC-papier en een grote hoeveelheid plastic zakken.

In de daaropvolgende maanden lazen we diverse reisgidsen, boeken over Egyptische kunst en hygiëne in de tropen. Maar vooral de nieuwe boeken van Sharabati met schelpen van de Rode zee werden steeds vaker ter hand genomen. De foto's zijn prachtig en over de lacunes in de identificatie konden we toen immers nog niets zeggen. Tijdens een kennismakingsdag in het museum werden we door een amsterdamse vis-handelaar op de diepgang van de Egyptische cultuur gewezen en door John Neuschwander verlekkerd met wel heel mooie dia's van het Rode

Zee-rif. Het moment was daar! We waren er geestelijk rijp voor. Nog even wat prikken halen bij de dokter, koffers pakken (niet te veel erin; er moet wat mee terug kunnen!), paperassen bij elkaar, medicijnen en verbandspul: eindelijk, de laatste dag.

DE EERSTE PAAR DAGEN VAN DE REIS

Je kan je bijna niet meer voorstellen, dat zo'n 40 jaar geleden augustus dé vacantiemaand was, met vaak warm en zomers weer, mooi afgesloten met een uitbundige Koninginnedag. De 21ste augustus 1988 was qua weer de zoveelste rot-dag, met regen, wind en temperaturen ver onder normaal. 's Morgens vroeg met de eerste trein, we waren blij dat we het tochtige perron konden verruilen voor de coupé in de 2de klas. Maar eenmaal binnen ging die blijdschap wat over, het

Afb. 3 De nieuwste boeken ter voorbereiding.

was er vol mensen en stank. Mijn vrouw stelde meteen een verhuizing met bijbetaling naar de 1ste klas voor, dus zagezegd, zo gedaan. Op Schiphol zochten we eerst André op en praatten even bij. De rest van die dag was als in een roes, gekenmerkt door uitgebreide veiligheidsmaatregelen, vertragingen en lange wachttijden door slechte aansluitingen en een zoekgeraakte koffer van Theo Strengers. Toen wist ik nog niet hoe desastreus dat voor hem was; de eigenaar is

"hoffotograaf" van Vita Marina en zat de rest van de tijd zeer onthand. De late aankomst in het hotel "Amman" in Caïro, midden in de nacht had helaas repercussies voor de volgende dag. Verondersteld werd, terecht, dat men toch wel een aantal uren slaap nodig had en het geplande bezoek aan het Museum van Egyptische Oudheden werd drastisch ingekort. Gelukkig is schoonheid ook adembenemend als je er maar even van kan genieten en ik ben blij, dat ik van een aantal prachtige kunstschaten uit het graf van Tut-Ank-Amon mooie dia's heb kunnen maken, zodat ik herinneringen aan dat museumbezoek nog vaak kan oproepen. Onvoorstelbaar is de hoeveelheid kunst, die daar getoond wordt, gecreëerd door zoveel talloze kunstenaars gedurende zoveel tientallen eeuwen: het is immens. Ik werd er stil van, dit is zonder precedent en zonder navolging. En wat de amsterdamse visverkoper al voorspelde: je raakt er aan verslingerd.

De rest van die eerste dag in Caïro bezochten we het albasten museum van Mohammed Ali uit de vorige eeuw en de piramides in het dal van Chefren, die daar al 47 eeuwen de verwerking trotseren en waarvan die van Cheops de bekendste is. En alhoewel het magnifiek was om te ervaren hoe indrukwekkend het is, wanneer je aan de voet van die reusachtige grafmonumenten omhoog kijkt, vonden we, gezien de hitte en het opdringerige gedrag van de dromedarisrijders, het einde van het bezoek en de terugkeer naar het hotel via de sfinx meer dan welkom.

Afb. 4 De koele bus, vaak een toevluchtsoord.

De volgende dag verplaatsten we ons per bus met airco door de woestijn, eerst richting Oost naar Suez en daarna in zuidelijke richting langs de Golf van Suez. Het uitzicht bood een steeds wisselend aanblik van vlak zand, tegen de kust overgaand in de uitlopers van het massief van de Oostelijke Arabische woestijn. Begroeiing is er weinig, wat ruw gras en tamarisken; een enkele bruinnek-raaf was het enige levende wezen dat je af en toe gedurende vele kilometers kon bespeuren. Na een hele dag reizen, de ontzettend warme tussenstop voor de koude lunch bij het klooster van St. Paulus en de teleurstelling dat in het vakantieoord "El Samaka" geen (belofde) geklimatiseerde bungalow meer voorhanden bleek, was het dan ook zalig om zo vlug mogelijk frustratie en transpiratie af te spoelen in een snelle eerste plons.

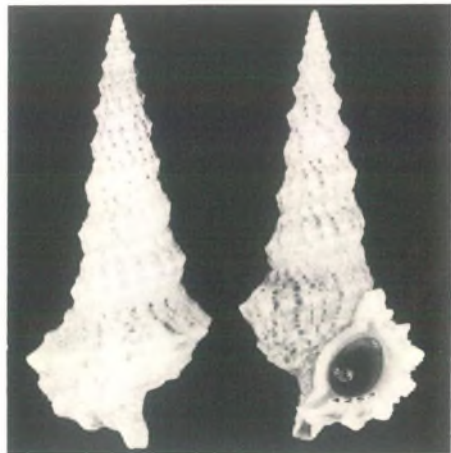
EL SAMAKA

De naam van het bungalowpark doet je denken aan een Bedoeïnenhoofdman, met een kromzwaard en zo'n lang geweer, kittige paardjes en galopperende dromedarissen. In werkelijkheid is het een pas uit de grond gestampt complex, bestaande uit een gebouw, waarin de lounge, de eetzaal, wat vergaderruimten op de begane grond en daarboven een soort disco; een primitieve buitenbar en zo'n 50 eenvoudige huisjes, waarvan een aantal geriefelijk met airco. Aan de achterzijde wordt een open plek, waar je onder invloed van een lichte vorm van zonnesteek bij een temperatuur boven de 35° kan volleyballen, omsloten door een paar gebouwen, waar onder andere de duikschool is gevestigd. Aan de oostkant staan wat parasols en daarachter lokt de zee. Het blauw van het water geeft met donkere plekken aan, waar het rif begint en met azuur, waar zand is. El Samaka ligt aan een grote baai, waarvan een groot gedeelte met laagwater droogvalt. Onder water verloopt het slijkachtige zand langzaam naar enige meters diepte en tijdens die eerste plons seinden mijn zintuigen direct een aantal aangename signalen naar mijn hoofd. "Het water is heerlijk warm, hier kan je zelfs zonder pak uren in zwemmen; het is wel zouter dan wat ik gewend ben van de Middellandse Zee,

Afb. 5 *Strombus fasciatus* Born, 1778. Van plek tot plek kan de vorm nogal verschillen.

Afb. 6 *Cerithium erythraeonense* Lamarck, 1822. Vaak groepsgewijs rond koraalformaties. ▷

maar het is geen chloor, het is echt!" Het waaide flink, zo'n 5 à 6 Beaufort, dus hield ik het snorkelpijpje goed rechtop; door opwarrelend zand was het zicht maar een meter of 30, maar ik wist, dat het bij grotere diepte beter zou worden en zette meteen koers naar waar ik het begin van het rif wist. Het bleek niet zozeer een rif te zijn, als wel een aantal losse formaties. In het Engels noemen ze het "boulders", waar ik zo gauw geen goede vertaling voor kan verzinnen. Ik herkende hersenkoraal en omzeilde instinctief de *Millepora*-soorten: brandkoraal, dat wel net zo onaangenaam zou zijn als dat van de West. Het verschil met de ondieptes rond Bonaire is de afwezigheid van wat we daar zeeappels noemden, de diadeemzeeëgels met die vlijmscherpe lange naalden. Naar later bleek zijn ze ook in de Rode Zee in grote

hoeveelheden vertegenwoordigd, maar dan vaak veel dieper. Ik zag vissen, die ik zo niet direct herkende en dook naar mijn eerste steen, om eronder te kijken. De weken van oefenen in het zwembad in Kapelle wierpen vrucht af, zonder pijn in mijn oren zat ik moeiteloos op 3-4 meter en mijn eerste vondsten waren een *Vasum*, wat *Cerithiums (erythraeonense)*, die in groepjes veelvuldig voorkomend, in vergadering tegen stenen en koraalvoeten aan te vinden waren en wat dood materiaal, een stootdandje, een kleine

Afb. 7 A. Koraalformatie in ondiep water; B. *Strombus truncata sebae* (Kiener, 1843); C. *Conus textile neovicarius* da Motta, 1982; D. *Tectus dentatus* (Forskål, 1775) in het sublittoraal; E. *Idem*, op 3 meter diepte.

Afb. 8 De chaotische bouwstijl van de mens, een groot contrast met de architectuur van de natuur: *Murex forskoehlli* Röding, 1798.

Tectus (dentatus) en wat tweekleppigen. Geheel verfrist naar lichaam en geest flipperde ik terug naar de kant, het liep tegen het eind van de middag en de schaduwen werden langer en toen was het of mijn hart een slag oversloeg. Voor me uit, op nog geen halve meter diepte krioelde het van sporen van kruipende kleine *Strombus*-slakken. Ik draaide een schelpje om en de prachtig gekleurde mond van de soort (*fasciatus*) straalde me tegen. Fel chromaatgeel en oranje. De buitenkant wittig met vrij scherpe zwarte lijnen. Met die eerste vondsten verraste ik mijn vrouw, waarna we ons klaar maakten voor het diner. Gezien de taaie lap "kameleknie" die we in Caïro te eten hadden gekregen, waren we niet al te optimistisch, maar dat veranderde als bij toverslag bij binnenkomst in de eetzaal. Een lange gedekte tafel, waarop de meest kostelijke spijzen smaakvol en elegant uitgesteld waren, geurde ons tegemoet en daar achter stond, heel vertrouwingwekkend, de kok: of liever torende er boven uit, hij leek 2 meter hoog en navenant zo zwaar en sterk, dat kon niet anders, dat was *El Samaka* zèlf. En koken kon hij! Om maar niet te spreken van de "toetjeskok". Wat die in puddinkjes en vlaatjes klaarmaakte, een voorbereiding op de hemel leek het wel, zalig in één woord. Na het eten liepen we

nog even naar de waterkant, waar bij het schijnsel van een lamp een *Conus fulgetrum* verrast werd in zijn activiteit van wormen zoeken. Tenminste, dat dacht ik, maar het bleek een leeg huis te zijn, des te beter.

NOORD VAN SHERATON

De volgende dag werd het programma na bijstelling begonnen met een rustdag. Rustdag in zoverre, dat we zelf uit konden maken wat we wilden. Nu hadden we op het laatst van de aankomstreis, net ten noorden van het luxueuse Sheratoncomplex, een mooi franjerif gezien en gezeten aan de ronde achtmans-ontbijttafel besloten we met een groepje een taxi te huren en dat stukje kust eens aan een nader onderzoek te onderwerpen. Het bleek een goede keuze: helder, zuurstofrijk water, waarin een tweetal *Strombus*-soorten (*mutabilis* en *tricornis*) werden aangetroffen, de laatste op zo'n 2-3 meter tegen "boulders". Onder stenen aan de brandingszijde van het rif zaten kauries verscholen onder stenen, kleine *carneola*'s en wat grotere *grayana*'s met de specifieke netwerktekening, waardoor het lijkt of zij iets meegekregen hebben van

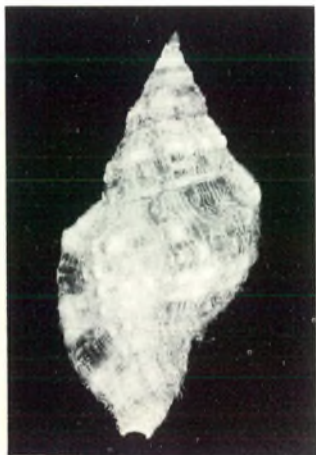
Cypraea histrio en *arabica*. Maar de vondst van zo'n levende porceleinslak, met de donkere mantel om de schelp heen geslagen is een belevens van de eerste orde, dat kan ik u verzekeren. Verder vondsten van lege kegelslakschelpen (*striatellus* en *arenatus*), wat *Trochidae*, lege *Terebra*-horentjes en een *Rhinoclavis kochi* completeerden de vangst. Het eind van de dag kon verder helemaal niet meer stuk toen we later op de achtermiddag bij El Samaka bij het verminderen van het licht als bij toverslag een aantal *Murex forskoehlii* uit het zand te voorschijn zagen komen. Prachtige crème schelpen, met een vage bruine vlekjestekening en venijnig scherpe stekels. De naam ervan, door Cernohorsky nog als ondersoort van *tribulus* vernoemd, is nu door Ponder & Vokes(1988) als valide soort vastgesteld.

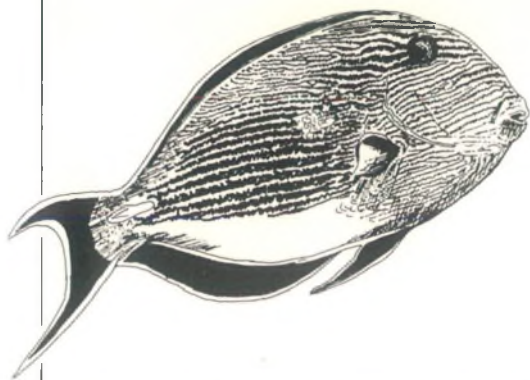
MARSA ABU, genaamd " HOUSE OF THE SHARKS "

De eerste echte programmadag begon met het ophalen van de gids, kapitein Mohamed Awad. Waarvan hij kapitein was werd verder niet duidelijk. Het bleek een gemoedelijk man, die aardig

engels sprak en ons op de trip naar het Zuiden vertelde dat we naar het huis der haaien gingen, maar dat we, "insh'Allah", daar verder geen nadelige gevolgen van over zouden houden. Nou dat is waar, we hebben geen haai gezien en het bleek een van de mooiste riffen, die we tijdens de vakantie mochten aanschouwen. Prachtige koralen in veel meer soorten dan ik in de Caraïbische zee ooit zag. De rose *Stylophora pistillata* vormen net opgestoken vingers en in de spitsige blauwe geweien van *Acropora* soorten zwommen vele tientallen schichtig wegschietende eveneens blauwe juffertjes. In de vlezige tentakels van de *Gyrostoma helianthus* anemoon verstopten zich als clowns de Tweeband-anemoonvisjes. Dolle pret lijken die elke keer weer te hebben. Grotere doktersvissen, zoals de *Acanthurus sohal* met dat mooie blauwe randje langs hun vinnen kwamen in grote aantallen voor. U begrijpt, de eerste uren werden besteed aan het maken van onderwaterdia's met mijn als vaderdagcadeau gekregen fel-oranje kleinbeeld. Dat bleek om de dooie dood niet makkelijk: met mijn longen vol lucht en een camera met drijfvermogen schoot ik na elke duik bijna even hard weer terug naar boven. "Volgende keer lood aan" flitste het door me heen en ik bracht het

Afb. 9 Koraalblokken keren en wederkeren, als vondst een *Cymatium aquatile* (Reeve, 1844) met zijn opperhuid van betoverende schoonheid.

Afb.10 *Acanthurus sohai*, de Rode Zee-dokters-
vis (Naar De Graaf en Rozendaal)

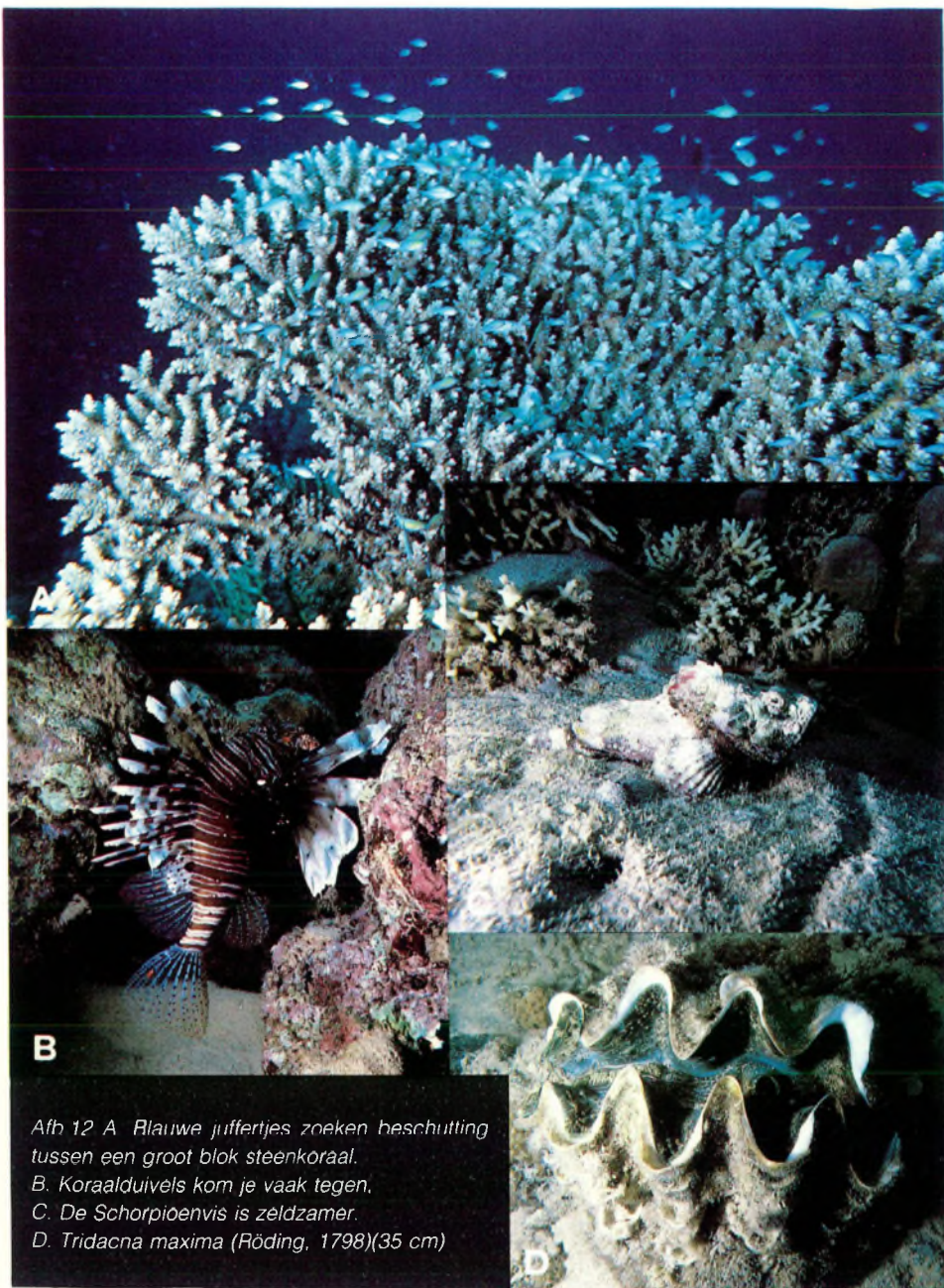
fototoestel naar mijn vrouw, die aan de kant op het drooggevallene rifdak stenen om- en terugdraalde en poeltjes afspeurde. Ik bewonderde even wat ze al gevonden had, wat napjesslakken, *Trochus erythraeus*, enkele *Cerithiidae* en *Morula*-soorten, maar koos toen weer voor het zilte sop: het was er koeler en stukken mooier.

Eén van de eerste dingen, die me tussen de vele koraalsoorten en sponzen opviel waren de grote ronde bruine opercula van de wormslak *Dendropoma maxima*. Tegen het eind van de tube, zodat je maar een klein stukje zag van het paars-witte glimmende binnenste van de mondopening. De rest van de onooglijke schelp zat muurvast gemetseld aan het substraat en na verschillende mislukte pogingen om op een meter of 4 diepte er eentje los te peuteren, gaf ik de strijd op. Onder een stuk dood koraal zat een *Diodora ruppellii*, maar toen ik het diertje met mijn noppenhandschoenen aanraakte, liet zijn voet meteen het houvast los en zwevend als een herfstblad gleed het omlaag, langs de rifkant naar beneden naar voor mij onbereikbare diepte. "Zo, daar sta je mooi op", zei ik tot mezelf, "kom je 2000 km gevlogen om hier een beetje onbereid te doen." Ik zag verder geen gevaarlijke toestanden en besloot voorlopig zonder handschoenen de speurtocht voort te zetten. En terwijl ik opnieuw omlaag dook om de "Diodora-steen" terug te

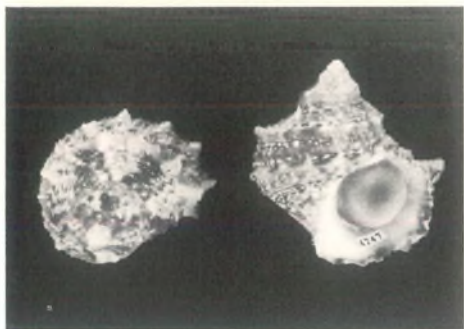
draaien, wat hard nodig was, want verschillende kleine visjes waren al bezig allerlei lekkers op te peuzelen, zag ik het bruinwit gevlekte glanzende buikje van een dode *Malea pomum*. De grijnzende tanden van de mondopening doen inderdaad vaag denken aan een appel waar een hap uit genomen is. Ik zwom met dezelfde hap lucht naar de volgende steen, waaronder ik een *Cyrtium aquatile* aantrof, een prachtige schelp met een zwaar "behaarde" opperhuid. Verder af en toe een *Drupa*-soort en even verder, aan de rand van een veldje zee gras, *Thalassia* of zoiets, zowaar een fraai exemplaar van *Chicoreus ramosus*, een *Murex* met mooie gekrulde acanthusachtige stekels op de varixen en een zalmkleurige mond. De laatste winding was nog maar pas gemaakt en stak bij de rest van het verweerde en bekalkte huis af als een vlag op de bekende modderschuit. In ieder geval in zijn totaliteit zeer appetijtelijk, wat ik niet kon zeggen van een paar *Vasums*, die zo'n dikke laag kalk meestorsten, dat ik geen hoop had die er af te kunnen krijgen en ik liet ze verder voor wat ze waren. Goed voor het nageslacht, denk ik dan

Afb.11 Een moeraal of Murene, geen prettig gezicht.

Afh 12 A Blauwe juffertjes zoeken beschutting
tussen een groot blok steenkoraal.
B. Koraalduivels kom je vaak tegen.
C. De Schorpioënvij is zeldzamer.
D. *Tridacna maxima* (Röding, 1798)(35 cm)

Afb.13 *Turbo radiatus* Gmelin, 1791; vaak zwaar verkalkt, hier toch enkele goede exemplaren.

Afb.14 *Strombus gibberulus albus*, variabel van vorm en van kleur; vaak prachtige rode mondjes.

maar. Met nog even een wantrouwige blik opzij naar een dikke Murene peddelde ik naar de kant, waar mijn vrouw inmiddels de soortenlijst had aangevuld met een zeeoor, het aardbeienschelpje *Clanculus pharaonius* en een *Turbo radiatus* met het fraaie zeegroene sluitdekseltje. En terwijl de groep bezig was om in de bus te stappen voor de terugreis, plukte ik nog even een keverslak van de rotsen en bond hem meteen met een elastiek plat op een plastic plaatje. "Zo," dacht ik, "die is dan voor mijn nageslacht."

" HIER HEBBEN DE MENSEN IETS BLIJS IN HUN OGEN, HIER KIJKEN ZE VROLIJK"
(Toon Hermans).

Het was avond geweest, voor sommigen nasuderen aan de bar, maar voor ons was het prepareren, gegevens noteren en vast wat determineren. De volgende dag stond een tocht naar het eiland Abu Minqar op het programma. Op de kaart te zien een klein eiland, waar we met een drietal kleine praampjes naar toe voeren. Het bleekwitte strand, in de verte begrensd door mangrovestruiken, was de pleisterplaats voor diverse vogelsoorten, waarvan de meeste opvlogen toen wij al tjoekend aan kwamen zetten. " Kijk", riep iemand," ze hebben een groene buik." En ja, hoor, de buik en de onderkant van de vleugels van de visdiefjes waren turkooisgroen, prachtig mooi. Maar toen ook een Hemprichs meeuw hetzelfde fenomeen bleek te vertonen, bedachten we dat het de weerschijn was van het water, dat de kleuren van het zand met die van de hemel mengde en weerkaatste. Het langzaam olopende strand verhinderde een landing dicht aan de kant, maar onze zeelui hingen keurig een trapje aan het gangboord en de paar meter naar de wal kon iedereen wel zwemmen. Direct zagen we onder de boot een verzameling *Strombus gibberulus albus* van ongekende omvang. Het was nu alleen maar een

Afb.15 Links: *Cypraea c. camelopardalis* Perry, 1811 en rechts: *Cypraea c. gadoti* Wuyts & Kruijners, 1973. de Rode-zee-ondersoort.

kwestie ze even om te draaien om de schelp met de mooiste paarsroze mond uit te zoeken. En liet je er per ongeluk één op zijn rug liggen, dan kwam even later de voet met het klauwvormige operculum naar buiten, plots een vreemde slag achteruit en hoepla, de schelp en rust waren weer gekeerd.

Achter het strand en de eerste vage lage duinrand werd een oud rifdak zichtbaar, dat nu bij eb droog gevallen was. Alvorens er te komen, zakten de eersten tot hun enkels in een met een zandlaagje gecamoufleerde laag teer. Restant van een "ongelukje" op zee en kennelijk geen geld en geen milieuorganisaties. Eenmaal voorbij deze barrière bleek de plek ontzettend veel kleine soorten op te leveren en naar later bleek werd hier dé vondst van de vakantie gedaan: Frits Buter, *Cypraea*-kenner voegde een nieuw habitat toe aan de tot dan toe bekende, namelijk vlak bij de teersmurrie aan de hoogwater lijn, onder een plastic zak prijkte een levende fraai glanzende, net volwassen *Cypraea camelopardalis gadoti*. Een juweel. En iedereen tegen zichzelf: "Mompel mompel mompel, wie kijkt er nu in vredesnaam onder een plastic zak !!!" De wat verderop liggende mangrovebosjes verklaften weinig nieuws, een kleine soort *Pirenella conica* tussen de wortels en de typische mangroveslakjes van het *Littoraria*-geslacht, was eigenlijk zo'n beetje alles, een immens grote hitte en mijn vrouw, die bang was in een soort drijfzand te komen; dat werd dus een kort bezoek. Waarna we met de drie bootjes naar een volgende plek koersten, een strand met een rif zo'n dikke 100 meter uit de kust. Het rif zelf was niet spectaculair, veel dood koraal en dat kon bijna niet anders, als iedereen zo te keer ging als de Egyptenaar, waar ik een poosje achteraan zwom. Zoals een bulldozer smakte hij om beurten met linker- en rechterarm stenen om en zwom door. In een futiele poging het rif te redden, draaide ik zo'n 10 minuten al die stenen weer terug. Die man moest ontzettend sterk zijn, ik moest met beide benen op de grond staan en dan met twee handen tillen, wilde ik beweging in de blokken krijgen. Al gauw zag ik in, dat dit weinig nut had, hij was

Afb.16 Op een zandig rifplat kruipen Conussen.

Afb.17 Een oud rifdak, koraalzand en stookolie.

Afb.18 Mangrove-vegetatie op Abu Minqar.

Afb.19 Het vakkundig opbinden van een keverslak

sneller dan ik. Ik zwom naar de zeezijde van het rif, maar dat bleek ook niet zoveel op te leveren. Ik zwaaide even naar André, die kennelijk ook het duiken niet verleerd was en genoot verder van de ontzagwekkende hoeveelheid soorten vis, die dit kale rif rijk was. Diverse koraalvinders, vlaggebaarsjes, doktersvissen en prachtig gekleurde papegaavissen. Onderweg op de tocht weerom, waarschuwde ik Rob dat het tijd was, zo geboeid was die bezig met zijn magnifieke apparatuur om de vissenpracht op dia te vereeuwigen. Direct nadat het anker gehesen was en de bootjes koers zetten op huis aan, klonk het gefluit van een stelletje dolfinen, vermoedelijk *Tursiops aduncus*, de Rode Zee-tuimelaar. De roerganger gaf bakboord aan boord en draaide 180°, maar de dieren lieten zich niet overvaren en bleven veilig uit de buurt. Inmiddels werd namens de "captain and his crew" de lunch geserveerd: gebakken rijst, geroosterd visje en gesneden paprika met tomaat. Het geurde verrukkelijk en smaakte méér dan prima. Iedereen was meer dan happy en probeerde niet te verbranden in de zon, die in die streken niet voor niets de "koperen ploert" heet.

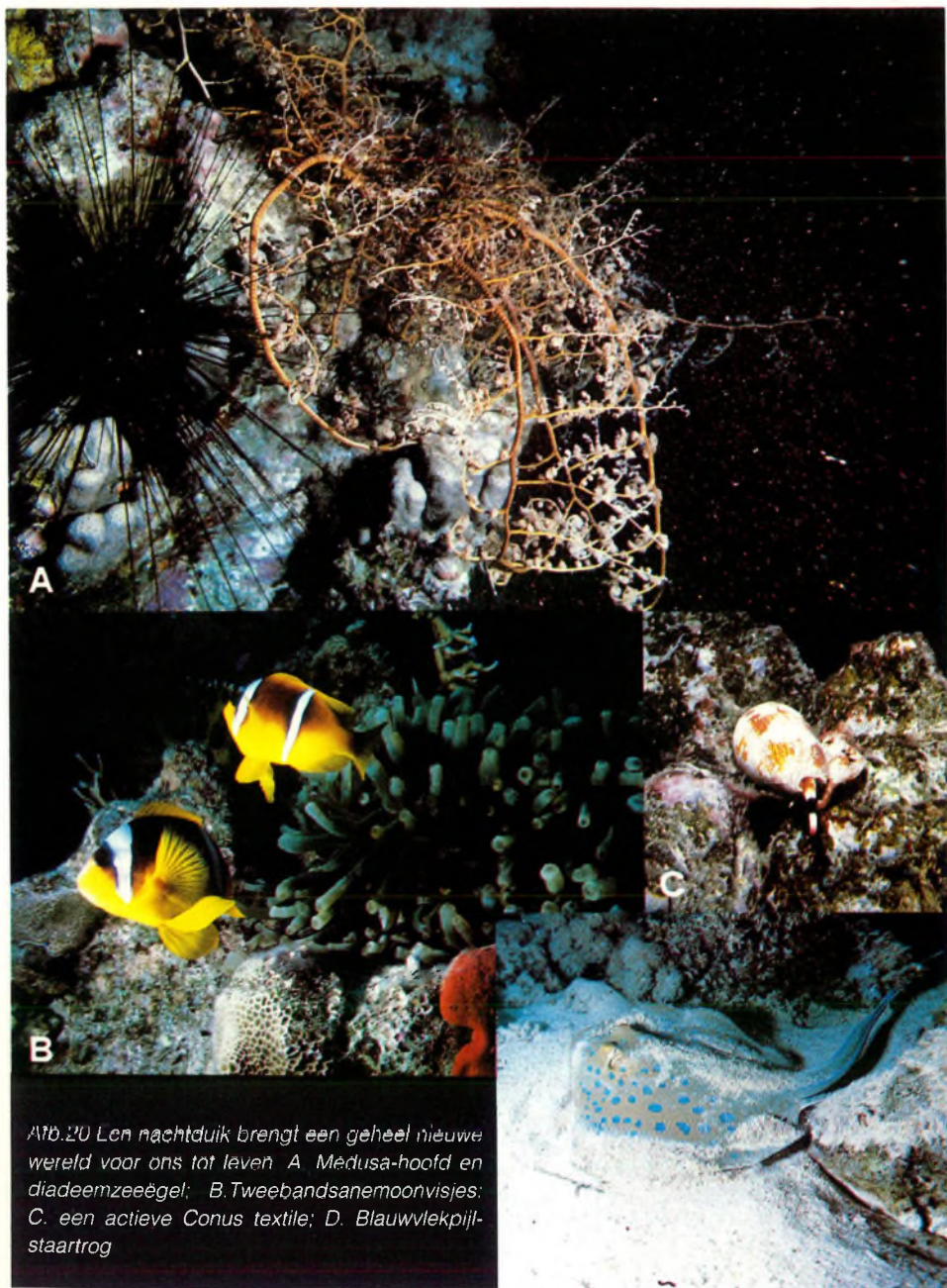
DE WRAAK VAN FARAO

Ontzettende buikloop. Met koorts op bed. Natuurlijk: gesneden tomaat en paprika, maar dan niet gewassen in gekookt water! Hoe had ik zo stom kunnen zijn! Met zoveel jaar tropen en dan nog wel het boekje van het Ross Instituut opnieuw in mijn kop gestampt. Zeldzaam! En alle troost verhalen, dat ik niet de enige was en dat iedereen de klap van de molen krijgt konden mijn sagrijn niet dempen. Dieet van bouillon en witte rijst, door *El Samaka* himself klaar gemaakt. Imodium. Na twee dagen ging het gelukkig weer een beetje en van wat ik gehoord had, dan moest Sharm el Naga dé plek zijn.

SHARM EL NAGA

Een uitstekende landtong sluit een grote baai

aan de zuidkant af. Branding breekt op een rifbarrière. Landinwaarts, niet ver, een militaire wachtpost met het lokale, weinig eisende voermiddel, de dromedaris. Een tentenkamp, waar u als een pasha kunt logeren voor maar luttele guldens per nacht; een duikcentrum met een Nederlandse bedrijfsleider. Het duurde dan ook niet lang of ik had hem gelijmd om met mij een flesse-duik te maken. De apparatuur is wat moderner geworden en ik moest even bekend raken met het trimvest, maar toen gingen we. Rob dook ook, met Henk Seijnen als buddy, maar dan dieper. Langzaam zakten we naar 6-7 meter en toen zag ik de eerste massa zeeappels. Mijn maat pakte er voorzichtig één bij zijn lurven en ondanks protest en verzet werd het zwarte monster uit zijn schuilplaats gepeuterd. Hij gooi-de het dier omhoog en voordathet weer omlaag kon zweven schoot er een papegaavis langs me heen, dook onder de zeeëgel en hap: uit zijn bek staken als een ouderwetse bezem een stelletje lange zwarte stekels. Nogmaals krakkrak en weg was het. Zo leer je nog eens wat! Het volgende vermaak bleek het voeren der vissen te zijn met een eitje, want met brood wordt het gauw te troebel. Als uit het niets stortten zich een aantal zwarte doktersvissen op me en het verbaasde me, dat hun bekjes venijniger pikten dan de reeën uit het hertenkamp, die ik 's winters altijd voer. Kennelijk zijn ze aan deze manier van voederen gewend, want op is op en ze waren daarna ook zo weer vertrokken in de holen en spelonken van het rif, dat nu zo'n 10-12 meter recht omhoog torende. Ik zag een kanjer van een *Tridacna maxima*, wel zo'n 35 cm en gapend leeg. De levende dieren had ik tot nog toe laten zitten, ik kon het niet over mijn hart verkrijgen ze uit het rif te peuteren met die mooie bruine, blauwe of groene zigzaglijn, waarmee ze zich openbaren. Wanneer je dan met je hand over ze heen strijkt is de lichtvermindering voldoende waarschuwing voor ze om het binnenwater uit te pompen en de poort te sluiten. Deze was dood, dus "Kom," dacht ik, "pik in, 't is zomer". Maar ik had buiten mijn maat gerekend, die vond het niet zo'n fijn idee om met een schelp van vele kilo's

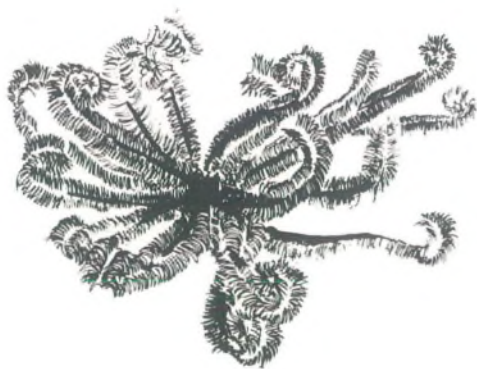

Atb.20 Een nachtduik brengt een geheel nieuwe wereld voor ons tot leven A. Medusa-hoofd en diadeemzeeëgel; B. Tweebandsanemoonvisjes; C. een actieve Conus textile; D. Blauwvlekpijlstaartrog

Afb.21 *Sepioteuthis lessoniana* Lesson, 1830.

en een half opgeblazen trimvest op die diepte rond te spankeren. Dus die schelp ligt er nog, voor de liefhebbers. Een dode *Cypraea isabella* mocht ik gelukkig wel meenemen, want anders had ik mijn buddy diepgaand met handen en voeten in gebarentaal duidelijk gemaakt, dat ik het niet met hem eens was. Op de terugweg van deze wonderbaarlijk mooie plek werden we ineens geconfronteerd met een (schijn?)aanval van een paar *Pterois volitans*, die prachtige koraalduivels met die roodwitte streep-tekening. Met volle zeilen stevenden de jongens op ons af en we gaven een extra zwieper met onze flippers om ons tempo wat te verhogen. Ze staan er immers om bekend het spelletje van ramschip spelen vaker te doen en hun gif is iets, dat ik niet in mijn lijf wil krijgen. Vlak bij de kant stond de in slagorde opgestelde rij *Sepioteuthis* inktvissen nog steeds met grote ogen naar ons te kijken. En toen ik na het afspoelen van de apparatuur nog

Afb.22 De haarster, een vrijzwemmende zeelelie, kwam 's nachts naar hogere waterlagen.

even een snorkelduikje maakte, vlak voor zons-
ondergang, werd ik verrast doordat op nog geen
vadem diepte van allerlei leuk spul uit het zand te
voorschijn kroop: Mitraatjes, Terebraatjes, *Co-
nus tessulatus*, allemaal kleine juweeltjes. *Nas-
sarius arcularius plicatus* en *coronatus* met hun
opgestoken sifon leken net een soort locomotief,
ploegend en een breed spoor achterlatend.

DE NACHTDUIK

Het was een van de laatste dagen. Besloten was,
in de avondvergadering daarvoor, waarbij ieder-
een bewonderend in het veldwerkaquarium ge-
keken had naar de *Hexabranthus sanguineus*,
de rode naaktslak met de illustere naam van
Spaanse danseres, de levende *Conus textile*

Afb.23 *Hexabranthus sanguineus* (Rüppel & Leuckart, 1828), de spaanse danseres.

neovicarius, de *Harpa crassa* en de zich ra-
zendsnel ingravende "sanddollar", om nog een
keer terug te gaan naar Sharm el Naga, omdat
daar het mooiste rif was en omdat de verblijfs-
faciliteiten er optimaal waren. Aansluitend aan
de dagtocht werd er een nachtduik ingelast. Dus
de volgende morgen vroeg op en boem: de
zware moker met de wraak van Tutmoses de
zoveelste sloeg wederom toe. "Niks nie geen
nachtduik nie." dacht ik en zat als verkrampd op
een zekere plaats. Gelukkig ging dat in de loop
van de dag beter en kon ik eind van de middag
even op en neer naar het dorp; maar daarover
later meer. Ik was uiteraard ontzettend be-
nieuwd, naar de ervaringen van de anderen tij-

dens de expeditie in het duister en dit is wat ik de volgende dag bij het ontbijt zo al hoorde:

Terwijl je je overdag onder water in de wijdse ruimte van een natuurlijke kathedraal waant, waardoor je eigenlijk door van alles en nog wat afgeleid de aandacht verdeelt, is het 's nachts pikdonker en zie je vrijwel alléén dat, wat je in je lichtkegel focust. Maar wat je dan ziet, zie je zeer intensief. Met snorkelduiken valt het nog wat tegen, wat je aldus tegenkomt, het lijkt wel of tot zo'n meter of 5 diepte niet zo'n grote activiteit wordt ontplooid. Ook dieper is dat voor zekere vissoorten het geval, zij die overdag druk bezig zijn, vindt je 's nachts al slapend neergevlijd op het zand. Maar andere soorten, die een dagduiker niet te zien krijgt, die flitsen dan ineens door de bundel licht van de onderwaterlantaarn. Met indrukwekkende namen, waar een puzzelaar jaloers op zou zijn, zoals de Blauwvlekipijlstaartrog of de Prachtvintabakspijp, een 1,50 meter lanke fluitbekvis van de familie Fistulariidae. Het meest opvallende van veel nachtvisseren zijn hun grote ogen. Logisch natuurlijk. Maar opvallender zijn de Medusahoofden, *Gorgonocephalus caput-medusae*, die met hun brokkelsterarmen een wijdvertakt net van Gordiaanse knopen maken. Of de zeelelies, haarsterren die 's nachts uit hun schuilplaats te voorschijn komen en met hun op veren gelijkende armen lopend over het zand te zien zijn, of met hun voettentakels vastgeklemd staan op koraalpunten, van waaruit ze het plankton naar zich toe waaieren. De zeeëgels, zeeklit-ten en "sanddollars" die nu niet in maar op het zand actief zijn, zelfs enkele wormen durven zich boven het oppervlak te vertonen. En voor de schelpenliefhebber zijn er de al eerder genoemde textielconussen, die met uitgespreide voet laten zien, dat het vlekken- en puntdakpatroon van de schelp daarin voortgezet wordt, of beter gezegd daaruit ontstaan is en subliem is aangepast aan de omgeving. En mocht je je overdag al vergapen aan die geheel andere wereld onder water, 's nachts draait er een gans andere, nog veel boeiender en spannender film. Achteraf ben ik blij, dat Rob zo'n grote hoeveelheid foto's heeft gemaakt, waarvan we enkele als illustratie bij dit

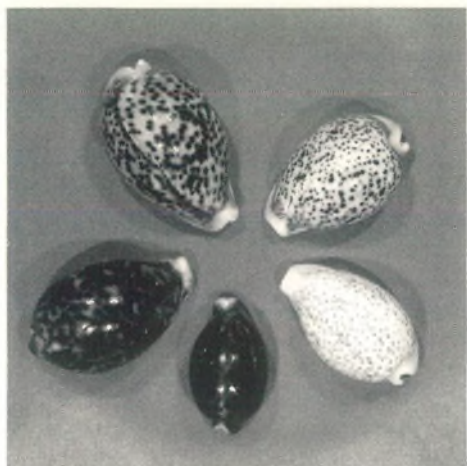
Afb.24 Sharm El Naga, een afwisselend biotoop, dat moest dé plek zijn.

Afb.25 De snorkelaars zagen in slechts 1 meter water te veel soorten om op te noemen.

Afb.26 Een fraai rifdak, met poelen en losse brokken koraal, valt bij laagwater geheel droog.

Afb.27 *Cypraea pantherina* Lightfoot, 1786, bij de plaatselijke handelaar te kust en te keur.

artikel mochten gebruiken. En u begrijpt, de volgende keer ben ik van de partij, kramp of geen kramp!

HURGHADA, HET DORP

Een dorp van niks, slechts één witte minaret, een aantal elkaar beconcurrerende groentebroers, een paar souvenirwinkels, meer fietsenhandelaars dan je voor mogelijk achtte en dan Awad. De captain-gids van het eerste uur. De snoeper bleek een winkeltje te drijven in alles wat de zee maar te bieden had, van koralen, gedroogde zeesterren tot lelijk opgezette haaien, kogel- en andere vissen toe; en dat alles op een manier met een modern lijmpistool aan elkaar geflanst, je houdt het niet voor mogelijk. Nergens werd hij geremd door het kunstzinnige gevoel, dat zijn verre voorouders zoveel eeuwen had geïnspireerd. Alleen al het TV-toestel, dat hij omgebouwd had tot stilleven-aquarium. Ontzettend. Maar je moest daar doorheen wilde je eventueel niet gevonden schelpen soorten toch opnemen in je collectie. Dus zo kwam ik bij Awad's Shellshop en vond daar een mooi kleurengamma *Cypraea pantherina* en nog wat leuk spul. Met

wat we zelf gevonden hadden in die week van intensief verzamelen gaf dat een mooi totaal beeld van wat een verzamelerreis naar de Rode Zee op kan leveren. Er wachtte ons een laatste avondmaal in El Samaka, een meer dan gedenkwaardige tocht over slecht gebaande woestijnwegen en een magnifiek vervolg door de Nijldelta. Een bezoek aan de sug, met zijn geuren van saffraan, peper en marjolein, zweet en Turkse koffie besloten de dag. En met een paar vrienden heerlijk nakabbelen op het terras van het "Sheratonhotel", zo midden in de laatste nacht, kwamen we tot de slotsom, dat we hier best terug wilden komen. Insh'Allah, als God het wil !

Afb.28 Met nieuwe vrienden 'nakabbelen' op een terras aan de nijl.

Afb.29 Kaptein Mohammed Awad, de snoeper dreef een winkeltje: 'Redsea Wonderland'. Ge-kunstelde kitch, met overtuiging gefabriceerd.

TOT SLOT

Alles bij elkaar genomen, werden er meer dan 230 verschillende schelpen gevonden, waarvan ruim 200 door mijn vrouw en mijzelf. En dat in nog geen 7 zoekdagen. De Rode Zee is daarmee voor mij het rijkste gebied, dat ik ooit bezocht heb. Gezien de explosieve toeristische groei hoop ik dat de spanning in het Midden-Oosten nog lang duurt, zodat rondom de vele militaire posten automatisch een zeepark ontstaat.

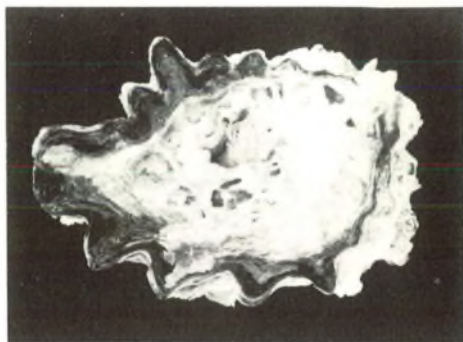
Zelf zijn we er van overtuigd dat we tijdens deze verzameltocht geen schade aan schelpopulaties en het rifbiotoop hebben aangericht. Wat dat betreft hebben we ons gehouden aan de regels welke Scott Johnson in zijn boekje *Living Seashells* zo goed verwoord:

"Zolang het leefgebied niet wordt verstoord, zullen rationele activiteiten van verzamelaars niet schadelijk zijn voor populaties. Laat dit echter **geen vrijbrief** zijn. Om een goede schelpenstek te behouden, moet worden voldaan aan 3 voorwaarden:

- 1) Verzamel niet meer dan je nodig hebt.
- 2) Verzamel nooit juveniele slakken, soorten op/bij eieren, of die slakken, die een schelp dragen met barsten en scheuren, want alhoewel vakkundig gerepareerd, het zijn geen aanwinsten voor een collectie.
- 3) Maak van de habitat geen puinhoop. Laat levend koraal in tact. Er zijn bijna geen slakken die op of in koraal leven. En de aanblik van een enkele, die dat wel doet, rechtvaardigt **nooit** de destructie van een stuk rif. Algen groeien aan de lichtkant van een steen en sponzen, *bryozoën*,

Afb.30 Een reisvaardige *Lambis truncata sebae*.

Afb.31 *Crassostrea gigas* (Thunberg, 1793)

Afb.32 *Fusinus polygonoides* (Lamarck, 1822)

anthozoën en andere lagere dieren leven aan de donkere onderkant. Een omgedraaide steen niet teruggedraaien verwoest het leven aan beide kanten en voor een heel heel lange tijd zal er bij die steen geen schelp meer gevonden worden."

VERANTWOORDING VAN DE AFBEELDINGEN
Jan Buyse: 1, 2b, 2c, 5, 6, 8b, 9a, 11, 13, 14, 15, 21, 22, 23, 28, 29, 30, 31, 32, 33.
Jeroen Goud: 2a, 7a,b,e, 3, 27.
Rob Postma: 12a,b,c,d, 20a,b,c,d, 24.
Theo Strengers: 4, 7c,d. 8a, 9b, 16, 17, 18, 19, 25, 26.

Het vervolg op dit verslag (deel 2) zal bestaan uit een overzicht van de verzamelde weekdieren alsmede een stationslijst en een overzicht van de geraadpleegde determinatieliteratuur. (Red.)

LITERATUUR

- BAROCAS, C.1974. Egypt, monuments of civilization, ISBN 0-304-29288-5.
 BERGERON, E.,1971. How to clean seashells, ISBN 0-8200-0206-2.

- BROSNAHAN, T.,1987. Egypte. Berlitz gidsen, Macmillan S.A., Lausanne.
 BURTON, M. & R. BURTON,1970. Purnell's encyclopedia of animal life. B.P.C.Publ.Ltd, London/Spectrum NV, Utrecht.
 CAMERON, R.,1961. Shells. Garzanti Editore, Milan.
 COX, I.,1957. The scallop. Shell Transport and Trading Cy. Ltd.,London.
 COX, J.A.,1979. Shells, treasures from the sea. ISBN 0-7112-0011-4.
 DISNEY, W.1974. Wonderen der zee. Amsterdam-Boek B.V., Amsterdam.
 DOMINICUS, J.,1969. Egypte. J.H.Gottmer & H.J.W. Becht, Bloemendaal.
 EGGBRECHT, A.,1984. Het oude Egypte. ISBN 44-9010-153-8.
 GRAAF, F. DE & R. ROZENDAAL,1978. Leven onder water. ISBN 9062559042.
 GRZIMEK, B. e.a.,1970. Enzyklopedie des Tierreiches. Kindler Verlag, Zurich/Spectrum N.V., Utrecht.
 LINE, L & G. REIGER,1980. De levende zee. ISBN 9021509520.
 LOZET, J.B.,1976. Schelpen.. [uit Wonderwereld onder de zeespiegel]; Reader's Digest D1976/0621/21 Brussel.
 MACDONALD, G.,1951. Preservation of personal health in warm climates. Ross Institute of tropical hygiene, London.
 PETER DANCE, S.,1966. Shell collecting, an illustrated history. Faber & Faber, London.
 PONDER, W.F. & E.H. VOKES, 1988. Revision of the Indo-West Pacific Species of Murex. Australian Museum/Brill, Leiden.
 RICE, T.,1987. Sheller's directory of clubs, books, periodicals. US ISSN 0085-607 X.
 ROZENDAAL, R.1981. Het beste duikboek voor beginners. ISBN 90-6057-357-9.
 SCHMID, P.,1988. Gefahr erkannt-Gefahr gebannt! ISBN 3-925342-44-3.
 SHARABATI, D., 1981. Saudi Arabian Seashells. ISBN 0-9507641-0-8.
 SHARABATI, D., 1984. Red Sea Shells. ISBN 0-7103-0103-0.
 TUCKER ABBOTT, R. & S.PETER DANCE, 1982. Compendium of Seashells. ISBN 0-525-93269-0.
 VINE, P.,1986. Red Sea Invertebrates. ISBN 0907151-11-6.
 WAYNE, S.,1987. Egypt and the Sudan, a travel survival kit. ISBN 0-86442-001-3.
 ZAHL, P.A.,1969. The magic lure of Seashells. National Geographic 135-3.